

मुंबई येथील उच्च न्यायालयात
: नागपूर खंडपीठ : नागपूर.
2023 चे फौजदारी अपील क्र. 425

अपीलकर्ता : अमन पुत्र रत्नाकर तागडे,
वय: सुमारे 23 वर्ष.
व्यवसाय:विद्यार्थी, रा. प्रभाग क्र.3,पेठविभाग,
ता. नरखेड, जि.नागपूर.
नागपूरच्या मध्यवर्ती कारागृहात उपस्थित आहे.

विरुद्ध

उत्तरदाता : 1] महाराष्ट्र राज्य, पोलिस स्टेशन ऑफिसरमार्फत,
पोलिस ठाणे, नरखेड, जि. नागपूर.

2. एक्स वाय झेड (तक्रारदार)
यांनी 2016 च्या गुन्हे क्रमांक 64 मध्ये
नरखेड, जि. नागपूर पोलिस ठाण्यात फिर्याद दिली आहे.

श्री.मीर नागमन अली, अपीलकर्त्याचे वकील .

सुश्री आर.व्ही.शर्मा, ए.पी.पी., प्रतिवादी क्रमांक 1/राज्यासाठी

सुश्री फाल्गुनी बदानी, वकील क्रमांक 2/पीडितेसाठी नियुक्त

कोरम : जी. ए. सानप, जे.

दिनांक : 03 ऑक्टोबर 2024.

तोंडी निर्णय

1. या अपिलात 14.06.2023 रोजी नागपूरच्या विशेष पॉक्सो प्रकरण क्रमांक 51 मध्ये विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, नागपूर यांनी 2017 च्या विशेष पोक्सो प्रकरण क्रमांक 51 मध्ये निकाल दिला. ज्यात विद्वान न्यायाधीशांनी कलम 342 अन्वये दंडनीय गुन्ह्यांसाठी अपीलकर्त्याला दोषी ठरवले आणि भारतीय दंड संहितेच्या 376(2) मध्ये लैंगिक गुन्ह्यांपासून बालकांचे संरक्षण अधिनियम, 2012 च्या कलम 4 (नंतर थोडक्यात 'पॉक्सो कायदा' म्हणून संबोधले जाते). पोक्सो कायद्याच्या कलम 376(2) आणि कलम 4 अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी त्याला 10 (दहा) वर्षे कारावास व रु.10,000/- दंड आणि 4 (चार) महिने आरआय भोगण्याची शिक्षा ठोठावण्यात आली आहे; तसेच भादंवि कलम 342 अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी 3 (तीन) महिने कारावास व रु.1,000/- दंड भरणे व एक महिना आरआय, या निर्णयाला व आदेशाला आव्हान देण्यात आले आहे.

2. पार्श्वभूमी तथ्य :-

पीडित मुलगी घडलेल्या घटनेच्या तारखेस दिनांक 20.05.2016 रोजी तिचे वय 18 वर्षापेक्षा कमी होते. ती नरखेड येथील नाडेकर महाविद्यालयात बारावीत शिकत होती.

घटनेच्या तारखेस अपीलकर्ता 17 वर्ष 9 महिन्यांचा होता. याचिकाकर्ते ही बारावीत शिकत होते. या प्रकरणी नरखेड पोलिस ठाण्यात पीडितेच्या फिर्यादीवरून गुन्हा दाखल करण्यात आला आहे. अहवाल आणि इतर साहित्यावरून गोळा करता येणारे फिर्यादीचे प्रकरण असे आहे की, अपीलकर्त्याने 20.05.2016 रोजी पीडितेला तिच्या अभ्यासाशी संबंधित चर्चेच्या बहाण्याने आपल्या घरी बोलावले. पीडित मुलगी तिचा मित्र हितेश (पीडब्ल्यू 8) याच्यासोबत फिर्यादीच्या घरी गेली. पीडित तरुणी आणि हितेश यांनी घराचा दरवाजा ठोठावला. याचिकाकर्त्याने दरवाजा उघडला आणि पीडितेला घरात नेले. पीडितेने हितेशला सोबत येण्याचा आग्रह केला असता याचिकाकर्त्याने हितेशला घरात प्रवेश दिला नाही. याचिकाकर्त्याने दरवाजा बंद केला आणि पीडितेला बेड रूममध्ये नेले. त्याने टीव्ही आणि कुलर चालू केले. त्याने पीडितेला पकडून भिंतीजवळ ओढले. त्याने तिला किस करण्याचा प्रयत्न केला. पीडितेने या कृत्याला विरोध केला. अपीलकर्त्याने पीडितेचे कपडे आणि त्याचे कपडेही जबरदस्तीने काढून टाकले. अपीलकर्त्याने तिच्याशी जबरदस्तीने लैंगिक संबंध ठेवले. पीडितेने मदतीसाठी आरडाओरडा केला, पण टीव्ही आणि कुलर चालू असल्याने बाहेर तिचा आरडाओरडा ऐकू आला नाही. अपीलकर्त्याने दूरचित्रवाणीचा आवाज वाढवला होता. लैंगिक अत्याचारानंतर पीडित मुलगी कपडे घालून घराबाहेर पडली. घराबाहेर पडल्यानंतर तिने रस्त्यावर तिची वाट पाहत उभ्या असलेल्या हितेशला (पीडब्ल्यू 8) घडलेला प्रकार

सांगितला. पीडित मुलीने तिच्या घरी जाऊन घडलेला प्रकार आपल्या आई-वडिलांना सांगितला. ते पोलिस ठाण्यात गेले आणि पीडितेने फिर्याद दिली (प्रदर्शन-30). या प्रकरणी या अहवालाच्या आधारे नरखेड पोलीस ठाण्यात अर्जदाराविरुद्ध गुन्हा क्र. 64/2016 अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला होता.

3. पीडब्ल्यू 10 एपीआय मिलिंद पराडकर यांनी तपास केला. त्यांनी पीडितेला वैद्यकीय तपासणीसाठी पाठवले. त्यांनी कपडे तसेच जैविक नमुने जप्त केले. आरोपीला 23.05.2016 रोजी अटक करण्यात आली. त्याला वैद्यकीय तपासणीसाठी पाठविण्यात आले. त्याचे कपडे आणि नमुने जप्त करण्यात आले होते. पीडब्ल्यू 10 ने साक्षीदारांचे जबाब नोंदवले. त्यांनी नमुने नागपूर येथील प्रादेशिक न्यायवैद्यक विज्ञान प्रयोगशाळेत (आरएफएसएल) पाठवले. तपास पूर्ण झाल्यावर अपीलकर्त्याविरुद्ध न्यायालयात दोषारोपपत्र दाखल केले.

4. अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी अपीलकर्त्याविरुद्ध आरोप निश्चित केले (प्रदर्शन-14). अपीलकर्त्याने आपला गुन्हा फेटाळून लावला. पीडितेशी लग्न करण्यास नकार दिल्याने अपीलकर्त्यावर खोटे आरोप केले असा त्याचा युक्तीवाद आहे. पीडितेचे सौख्या नावाच्या व्यक्तीशी प्रेमसंबंध होते; असाही त्याचा बचाव आहे. त्याचे पीडितेशी चांगले संबंध होते आणि त्यामुळे त्याने पीडितेच्या आई-वडिलांना सांगितले की, तो संबंधित

मुलासोबतच्या संबंधांबद्दल तिच्या पालकांना सांगेल. फिर्यादीने अपीलकर्त्याचा दोष सिद्ध करण्यासाठी 10 (दहा) साक्षीदार तपासले. विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी पुराव्यांच्या विश्लेषणावर अपीलकर्त्याला आरोपासाठी दोषी ठरवले आणि वरीलप्रमाणे दोषी ठरवून शिक्षा सुनावली. अपीलकर्ता या न्यायालयासमोर उपरोक्त निर्णय आणि आदेशाविरुद्ध अपीलात आहे.

5. मी श्री. मीर नागमन अली विद्वान वकील यांचे म्हणणे ऐकले आहे. प्रतिवादी क्रमांक 1/राज्याचे अतिरिक्त सरकारी वकील श्री.आर.व्ही.शर्मा व विद्वान वकील सुश्री.फाल्गुनी बदानी यांना प्रतिवादी क्रमांक 2/पीडितेचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी नियुक्त केले. रेकॉर्ड आणि कार्यवाहीचा अभ्यास केला.

6. अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील श्री. अली यांनी एक मुद्दा उपस्थित केला की अपीलकर्त्या विरुद्ध प्रौढ म्हणून खटला चालविण्या संदर्भात प्राथमिक आक्षेप घेतला. विद्वान वकिलाने सांगितले की, गुन्हा घडल्याच्या तारखेस अपीलकर्ता अल्पवयीन होता. विद्वान वकिलांनी सादर केले की किशोर न्याय मंडळाने (पुढे थोडक्यात 'जेजेबी'म्हणून संबोधले जाते) 10.03.2017 च्या आदेशाद्वारे अपीलकर्त्याची तपासणी करणाऱ्या मानसोपचार तज्ज्ञांच्या अहवालाच्या विपरीत मुलाची मानसिक आणि शारीरिक क्षमता अशी असल्याचे आढळले आहे की, त्याला गुन्ह्याचा परिणाम आणि परिस्थिती समजली; ज्यामध्ये गुन्हा घडला होता. विद्वान वकिलांनी युक्तिवाद केला की जेजेबी, चौकशी न

करता; कलम 15 अन्वये आवश्यकतेनुसार किशोर न्याय (मुलांची काळजी आणि संरक्षण) अधिनियम, 2015 (पुढे थोडक्यात '2015 चा कायदा' म्हणून संबोधले जाते), कोणत्याही ठोस सामग्रीशिवाय, अपीलकर्ता गुन्हा करण्यास शारीरिकदृष्ट्या सक्षम आहे आणि त्याने केलेल्या कृत्याचे परिणाम समजून घेण्यास मानसिकदृष्ट्या सक्षम आहे; असा निष्कर्ष नोंदविला. अल्पवयीन मुलावर प्रौढ म्हणून खटला चालवता येणार नाही; या सर्वसाधारण नियमाला 2015 च्या कायद्याचे कलम 15 अपवाद आहे; असा युक्तिवाद अभ्यासू वकिलांनी केला. अल्पवयीन मुलावर प्रौढ म्हणून खटला चालवता येतो. जर केलेला गुन्हा हा जघन्य गुन्हा असेल आणि गुन्हा करण्याची त्याची मानसिक आणि शारीरिक क्षमता आणि गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची क्षमता पूर्णपणे प्रस्थापित होते. विद्वान वकिलाच्या युक्तिवादात अपीलकर्त्याविरुद्धचा खटला विस्कळीत केला जातो. केवळ याच आधारावर आक्षेपार्ह निर्णय व आदेश बाजूला ठेवणे आवश्यक आहे.

7. विद्वान अतिरिक्त सरकारी वकील म्हणाले की, अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालविण्याचा जेजेबीने दिलेला आदेश हा सुयोग्य आदेश आहे. जेजेबीने अपीलकर्त्याने केलेले इतर गुन्हे, सध्याच्या गुन्ह्याचे गंभीर स्वरूप, असा गुन्हा करण्याची त्याची शारीरिक क्षमता आणि केलेल्या गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची त्याची मानसिक क्षमता विचारात घेतली आहे. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 च्या उपकलम

(1) मधील तरतुदीनुसार, कलम 15 अंतर्गत दिलेल्या प्राथमिक मूल्यांकनादरम्यान, जेजेबी अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ किंवा मनो-सामाजिक कार्यकर्ते किंवा इतर तज्ञांची मदत घेऊ शकते. त्यामुळे या तरतुदीच्या अनुषंगाने अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ किंवा मनोसामाजिक कार्यकर्त्यांचे मत किंवा मदत घेणे बंधनकारक नाही, असे 'एपीपी'ने म्हटले आहे. मात्र गुन्हाच्या गंभीर स्वरूपाचे प्राथमिक मूल्यमापन करताना आणि अल्पवयीन मुलावर प्रौढ म्हणून खटला चालवण्यासाठी जेजेबी अनुभवी मानसशास्त्रज्ञांची किंवा मनोसामाजिक कार्यकर्त्यांची मदत घेऊ शकते; जेणेकरून अल्पवयीन मुलावर प्रौढ म्हणून खटला चालवण्यासाठी आपले मत सिद्ध करता येईल. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 101 नुसार, जेजेबीने कलम 15 अंतर्गत दिलेला आदेश, अपीलीय आदेश आहे. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 101 च्या उपकलम (2) चा आधार घेत विद्वान एपीपीने सादर केले की, 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 अन्वये पारित करण्यात आलेल्या जेजेबीच्या आदेशाविरुद्धच्या अपिलावर सुनावणी करताना सत्र न्यायालय 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 अन्वये आदेश देताना मंडळाला मदत घेतलेल्यांव्यतिरिक्त अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ आणि वैद्यकीय तज्ञांची मदत घेऊ शकते. जेजेबीने कलम 15 अन्वये दिलेल्या या आदेशाविरोधात अपीलकर्त्याने कोणतेही अपील दाखल केले नसल्याचे एपीपीने निदर्शनास आणून दिले. विद्वान एपीपी सादर करताना, अपीलकर्त्याने 2015 च्या कायद्याच्या कलम 101 अंतर्गत तरतुदीनुसार या आदेशाला

आव्हान देण्याचा आपला अधिकार सोडला आहे. एपीपीने पुढे नमूद केले की, विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांसमोर एकतर आरोप निश्चित करताना किंवा आरोप निश्चित झाल्यानंतर, निकाल देईपर्यंत, अपीलकर्त्याने जेजेबीने दिलेल्या आदेशासंदर्भात कोणताही आक्षेप घेतला नाही. एपीपीने सादर केले की, गुन्हा घडल्याच्या तारखेस अपीलकर्त्याचे वय सोळा वर्षांपेक्षा जास्त होते. अपीलकर्त्याने केलेला जघन्य गुन्हा लक्षात घेता जेजेबीसमोर प्रश्न होता की त्याच्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालवावा की नाही? अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालविण्यासाठी प्राथमिक मूल्यमापन केल्यानंतर जेजेबीने दिलेल्या आदेशावर या अपीलात प्रश्न उपस्थित केला जाऊ शकत नाही; असे एपीपीने सादर केले.

8. प्रतिवादी क्रमांक 2 ची बाजू मांडण्यासाठी नियुक्त विद्वान वकील यांनी विद्वान एपीपीने सादर केलेले सबमिशन स्वीकारले आहे.

9. रेकॉर्ड आणि कार्यवाही पाहिल्यावर आणि विशेषतः जेजेबीने दिनांक 10.03.2017 रोजी दिलेला आदेश, मी अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने उपस्थित केलेल्या या प्राथमिक आक्षेपात काहीही तथ्य नसल्याने समाधानी आहे.

10. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 2 च्या कलम 33 मध्ये 'जघन्य अपराध' अशी व्याख्या केली आहे. त्यात असे लिहिले आहे -

‘2. व्याख्या – या कायद्यात संदर्भाची अन्यथा आवश्यकता नसल्यास, -

(33) ‘जघन्य गुन्ह्यांमध्ये अशा गुन्ह्यांचा समावेश होतो ज्यासाठी भारतीय दंड संहिता (1960 चा 45) किंवा इतर कोणत्याही कायद्यानुसार किमान शिक्षा सात वर्षे किंवा त्यापेक्षा जास्त कारावासाची आहे;’

11. व्याख्येनुसार भारतीय दंड संहिता किंवा इतर कोणत्याही कायद्यांतर्गत गुन्हा; ज्यात कमीत कमी सात वर्षे किंवा त्याहून अधिक कारावास शिक्षेची तरतूद आहे; तो गंभीर गुन्हा आहे. या प्रकरणात जेजेबीने या गुन्ह्याला जघन्य गुन्हा म्हणून वर्गीकृत केले होते. जेजेबीच्या रचनेबाबत कोणताही वाद नाही; हे लक्षात घेतले पाहिजे. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 14 मध्ये जेजेबीकडून कायद्याच्या विरोधात असलेल्या मुलांची चौकशी करण्याची तरतूद आहे. जघन्य गुन्ह्याच्या प्रकरणात जेजेबीकडून कलम 14 अन्वये चौकशी करणे बंधनकारक आहे. कलम 14, उपकलम (5), खंड (फ), उपखंड (2) मध्ये गुन्हा घडल्याच्या तारखेपासून सोळा वर्षांवरील मुलांच्या बाबतीत चौकशी करण्याची तरतूद आहे. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 मधील तरतुदीनुसार चौकशी केली जाईल; अशी तरतूद आहे. कलम 15 नुसार सोळा वर्षे पूर्ण झालेल्या किंवा त्यापेक्षा जास्त वयाच्या मुलांच्या बाबतीत; जेजेबीला अशा प्रकारचा गुन्हा करण्याची त्याची मानसिक आणि शारीरिक क्षमता, गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची क्षमता आणि परिस्थिती यासंदर्भात प्राथमिक मूल्यांकन करणे बंधनकारक आहे. ज्याचा गुन्हा

केल्याचा आरोप आहे. प्राथमिक मूल्यमापनानंतर जेजेबी 2015 च्या कायद्याच्या कलम 18(3) नुसार मुलावर प्रौढ म्हणून खटला चालवण्याची आवश्यकता असल्याचा आदेश देऊ शकते; अशी तरतूद आहे. अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाच्या युक्तिवादाचा मुख्य जोर असा आहे की जेजेबीने 18.08.2016 च्या प्रमाणपत्राद्वारे (प्रदर्शन-5) मानसोपचारतज्ज्ञांनी सुचविल्याप्रमाणे क्लिनिकल सायकॉलॉजिस्टद्वारे अपीलकर्त्याच्या वस्तुनिष्ठ मानसशास्त्रीय मूल्यमापनाचा आग्रह धरला नाही. प्राथमिक मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान जेजेबीने अपीलकर्त्याला त्याच्या मानसशास्त्रीय मूल्यांकनासंदर्भात मानसोपचार अहवालासाठी मानसोपचारतज्ज्ञांकडे पाठवले होते.

12. रेकॉर्ड पाहिल्यावर हे स्पष्ट होते की, गुन्हा घडला त्या दिवशी अपीलकर्ता 17 वर्षे 9 महिन्यांचा होता. अभिलेख पुढे दर्शवितो की अपीलकर्ता असहकार्य करीत होता, त्याच्या तपासणीच्या वेळी बचावात्मक होता आणि गुन्ह्यातील त्याची भूमिका त्याने पूर्णपणे नाकारली. त्यामुळे कोणत्याही वैध वस्तुनिष्ठ माहितीअभावी त्याची अशी गुन्हा करण्याची मानसिक क्षमता, गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची त्याची क्षमता आणि त्याने कोणत्या परिस्थितीत गुन्हा केला, याबद्दल निश्चित ठसा उमटविणे अशक्य आहे; असे मत मानसोपचारतज्ज्ञांनी व्यक्त केले. मानसोपचारतज्ज्ञांनी अपीलकर्त्याचे वस्तुनिष्ठ मानसशास्त्रीय मूल्यमापन क्लिनिकल सायकॉलॉजिस्टकडून करून त्याला काही चाचण्या करून घेण्याचे सुचवले. हे रेकॉर्डवर आले आहे की आयजीजीएमसी, नागपूर,

संबंधित वेळी मानसशास्त्रज्ञाची सेवा घेत नव्हते आणि म्हणूनच अपीलकर्त्याला मूल्यांकनासाठी क्लिनिकल सायकॉलॉजिस्टकडे पाठविले गेले नाही. ही चाचणी आयोजित झाली नव्हती; हे लक्षात घेण्यासारखे आहे. प्रश्न असा आहे की, क्लिनिकल सायकॉलॉजिस्टद्वारे वस्तुनिष्ठ मानसशास्त्रीय मूल्यमापन नसल्यामुळे जेजेबीने अपीलकर्त्यास प्रौढ म्हणून खटला चालविण्यासाठी त्याच्या प्राथमिक मूल्यांकनास पुढे नेणे योग्य होते का?

13. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15, उपकलम (1) नुसार, जेजेबीला असा गुन्हा करण्याची त्याची मानसिक आणि शारीरिक क्षमता आणि गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची त्याची क्षमता आणि 16 वर्षांपेक्षा जास्त वयाच्या मुलाने कोणत्या परिस्थितीत गुन्हा केला? याबद्दल प्राथमिक मूल्यांकन करणे आवश्यक आहे. कलम 15 च्या उपकलम (1) मधील तरतुदीत म्हटले आहे की, अशा मूल्यांकनासाठी जेजेबी अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ किंवा मनो-सामाजिक कार्यकर्ते किंवा इतर तज्ञांची मदत घेऊ शकते. या तरतुदीच्या स्पष्टीकरणात असे म्हटले आहे की, या कलमाच्या हेतूने प्राथमिक मूल्यांकन ही चाचणी नाही; तर अशा मुलाच्या कथित गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याच्या क्षमतेचे मूल्यांकन करणे आहे. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 मधील तरतुदी **बरुणचंद्र ठाकूर विरुद्ध मास्टर भोलू**, एआयआर ऑनलाइन 2022 एससी 1006, या खटल्यात माननीय

सर्वोच्च न्यायालयाच्या विचारार्थ आल्या; असे नमूद करण्यात आले आहे. माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने म्हटले आहे की, 2015 च्या कायद्याचा हेतू आणि त्याचा कायदेशीर हेतू, विशेषतः मुलाच्या सर्वोत्तम हिताचे रक्षण सुनिश्चित करण्यासाठी, त्यातील कलम 15(1) मधील तरतुदीतील 'शक्यता'हा शब्द आणि अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ किंवा मनो-सामाजिक कार्यकर्ते किंवा इतर तज्ञांची मदत घेण्याची आवश्यकता अनिवार्य असेल, जोपर्यंत मंडळात कमीतकमी एक सदस्य नसतो; जो बाल मानसशास्त्र किंवा बाल मानसोपचाराची पदवी असलेला सराव व्यावसायिक आहे. असे मानले जाते की, जर मंडळात असा किमान एक सदस्य असेल; जो बाल मानसशास्त्र किंवा बाल मानसोपचाराची पदवी घेतलेला सराव व्यावसायिक असेल, तर मंडळ त्याला योग्य वाटेल अशी मदत घेऊ शकते आणि जर बोर्डाने अशी मदत न घेण्याचा निर्णय घेतला तर बोर्डाने त्यामागील विशिष्ट कारणे सांगणे आवश्यक असेल.

14. या पार्श्वभूमीवर या प्रकरणाशी निगडित प्रश्नाची गरज आहे; त्याकडे लक्ष दिले पाहिजे. हे स्पष्ट आहे की अपीलकर्त्यास संदर्भित केले गेले होते मानसोपचारतज्ञांचा अहवाल रेकॉर्डवर आहे. या अहवालात असे दिसून आले आहे की अपीलकर्ता असहकार्य आणि बचावात्मक होता. तो गुन्हा करण्यात आपली भूमिका पूर्णपणे नाकारत होता. या प्रकरणात अपीलकर्त्याला मानसोपचारतज्ञांकडे पाठविण्यात आले.

अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालविण्याचा आदेश देण्यापूर्वी मंडळाने या सर्व तथ्यांचा विचार केला आहे.

15. जेजेबीने 10.03.2017 रोजी दिलेल्या आदेशाचा विचार करणे आवश्यक आहे, ज्यात जेजेबीने अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालविण्याचे आदेश दिले होते. या आदेशाचे अवलोकन केल्यावर हे स्पष्ट होते की, अपीलकर्त्याला सुनावणीची संधी देण्यात आली होती. अपीलकर्त्याची बाजू जेजेबीसमोर त्यांच्या पसंतीच्या वकिलांनी मांडली. हा आदेश देण्यापूर्वी जेजेबीने संपूर्ण प्राथमिक मूल्यमापन केले. जेजेबीने आदेशावरून लक्षात येते की, अपीलकर्त्याने केलेल्या गुन्ह्याचे गंभीर स्वरूप, त्याचे वय, गुन्हा करण्याची त्याची शारीरिक क्षमता आणि पूर्वनियोजनाने हा गुन्हा करताना त्याचे वर्तन विचारात घेतले. जेजेबीने दिलेल्या आदेशात पुढे म्हटले आहे की, गुन्हे क्रमांक 472/2016, 551/2016 आणि 552/2016 असे आणखी तीन गुन्हे दाखल करण्यात आले आहेत. या तीन गुन्ह्यांमध्ये याचिकाकर्त्याला अटक करण्यात आली होती. जेजेबीने नोंदवले आहे की, रेकॉर्डवरील सामग्री असा निष्कर्ष काढण्यासाठी पुरेशी होती की, अपीलकर्ता हा गुन्हा करण्यास शारीरिकदृष्ट्या सक्षम होता. त्याने केलेल्या कृत्याचे परिणाम समजून घेण्याची मानसिक क्षमता त्याच्यात होती. जेजेबीने असे निरीक्षण नोंदवले आहे की कोणत्याही चिथावणीला प्रतिसाद म्हणून हा कथित गुन्हा करण्यात आला आहे; असा निष्कर्ष काढण्यासाठी रेकॉर्डवर काहीही नाही. जेजेबीने पीडितेचे वय

आणि या कलंकित गुन्ह्यामुळे तिला होणारा शारीरिक आणि मानसिक त्रास देखील विचारात घेतला आहे. जेजेबीने असे निरीक्षण नोंदवले आहे की अपीलकर्त्याच्या वर्तनामुळे, अनेक गुन्ह्यांमध्ये त्याचा सहभाग असल्याच्या पार्श्वभूमीवर, असे सूचित होते की तो गुन्हा करण्यास शारीरिकदृष्ट्या सक्षम आहे आणि गुन्ह्याचे परिणाम समजून घेण्याची त्याची मानसिक क्षमता आहे. माझ्या मते जेजेबीने आपल्या निष्कर्षाच्या समर्थनार्थ ठोस कारणे नोंदविली आहेत. जेजेबीने या जघन्य गुन्ह्याचे केलेले हे प्राथमिक मूल्यमापन डोळे झाकणारे म्हणता येणार नाही.

16. हे लक्षात घेणे अधिक समर्पक आहे की या टप्प्यावर विद्वान वकिलांच्या सादरीकरणाची दखल घेता येणार नाही. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 14 आणि 15 अन्वये योग्य कार्यवाही न करता अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालविला गेला तर या युक्तिवादाला काही बळ मिळेल. जर अपीलकर्त्यावर प्रौढ म्हणून खटला चालवला गेला असेल तर असा गुन्हा करण्याच्या त्याच्या मानसिक आणि शारीरिक क्षमतेचे हे प्राथमिक मूल्यमापन केले असते तर संपूर्ण प्रक्रिया चव्हाट्यावर आली असती. 2015 च्या कायद्याच्या कलम 101 नुसार 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 आणि 18(3) अन्वये जेजेबीने दिलेल्या आदेशाविरोधात अपील करण्याची तरतूद आहे. अपीलकर्त्याने या आदेशाला आव्हान दिले नाही. अपीलकर्ता अपीलाच्या उपायाचा लाभ घेण्यात अपयशी ठरला आहे आणि म्हणूनच जेजेबीने दिलेला आदेश अंतिम झाला आहे. कलम 101,

उपकलम (2) नुसार, सत्र न्यायालय अपीलान्वर निर्णय देताना 2015 च्या कायद्याच्या कलम 15 आणि 18 अन्वये आदेश देताना जेजेबीने ज्यांची मदत घेतली आहे. त्याशिवाय अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ आणि वैद्यकीय तज्ञांची मदत घेऊ शकते. अपीलकर्त्याने कोणतेही अपील दाखल केले नाही आणि म्हणूनच या आदेशाला आव्हान देण्याचा आपला अधिकार गमावला. सत्र न्यायालयाने या अपीलान्वर सुनावणी करताना संपूर्ण साहित्याचे जर पुनरावलोकन केले असते तर जेजेबीने दिलेल्या आदेशाची वैधता आणि शुद्धता ठरविण्यासाठी अनुभवी मानसशास्त्रज्ञ आणि वैद्यकीय तज्ञांची मदत घेतली असती. त्यामुळे जेजेबीने दिलेल्या आदेशाला अंतिम स्वरूप प्राप्त झाल्याचे स्पष्ट झाले आहे.

17. पुढे नमूद करणे आवश्यक आहे की या टप्प्यावर आरोप निश्चित करताना अपीलकर्त्याने जेजेबीने दिलेल्या आदेशाविरोधात कोणतीही तक्रार केली नाही. आरोप निश्चितीच्या टप्प्यावर जर त्यांनी तक्रार मांडली असती, तर अभ्यासू न्यायमूर्तींनी त्या आव्हानाची तपासणी करून ती हाताळली असती; हे लक्षात घेतले पाहिजे. अंतिम युक्तिवादाच्या टप्प्यावरही अपीलकर्त्याने जेजेबीने दिलेल्या आदेशाबद्दल विद्वान सत्र न्यायाधीशांसमोर कोणतीही तक्रार केली नाही. निकाल येईपर्यंत अपीलकर्त्याने कोणताही आक्षेप घेतला नसल्याने विद्वान सत्र न्यायाधीशांना हा मुद्दा हाताळण्याचा आणि निर्णय घेण्याचा काहीच फायदा झाला नाही; हे उघड आहे. त्यामुळे जेजेबीने

दिलेल्या सदोष आदेशामुळे खटला विस्कळीत झाला; असे म्हणता येणार नाही; असे स्पष्ट झाले आहे. माझ्या मते त्याच्या शिक्षेविरुद्धच्या अपिलावर विचार करताना अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने सादर केलेला युक्तिवाद ग्राह्य धरणे शक्य होणार नाही. या मोजणीत सादरीकरणात काहीही तथ्य नाही.

18. यामुळे आता मला गुणवत्तेच्या आधारे अपिलाचा विचार करावा लागेल. अपीलकर्त्याच्या अभ्यासू वकिलांनी युक्तिवाद केला की फिर्यादीने जोडलेले पुरावे अपीलकर्त्यावरील आरोप सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे नाहीत. त्यात मोठ्या विसंगती, सुधारणा आणि पीडित आणि इतर साक्षीदारांच्या पुराव्यात तफावत आहे. घटनेच्या घटनेसंदर्भातील पुरावे विश्वासार्ह नाहीत. स्वतंत्र साक्षीदार असलेल्या पीडळ्यू 8 चा पुरावा पूर्णपणे अविश्वसनीय आहे. पीडितेने भौतिक मुद्द्यांवर परस्परविरोधी विधाने केली आहेत. पीडितेची तपासणी करणाऱ्या वैद्यकीय अधिकाऱ्याचे पुरावे भौतिक बाबींवर पीडितेच्या पुराव्याला पुष्टी देण्यासाठी पुरेसे नाहीत; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. विद्वान वकिलाच्या युक्तिवादानुसार घटना घडल्यानंतर 15 तासांनंतर पीडितेची तपासणी करण्यात आली आणि त्यामुळे पीडितेसोबत इतर कोणत्याही व्यक्तीने संभोग करण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. पीडितेचे वर्तन अनैसर्गिक आहे; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. समान स्थितीत ठेवलेल्या सामान्य विवेकी माणसाच्या आचरणाशी ते सुसंगत नाही. पीडितेच्या मित्रांमार्फत अपीलकर्त्याचा

संदेश मिळाल्यावर ती अपीलकर्त्याच्या घरी गेली आणि त्यानंतर अपीलकर्त्याने तिच्याशी लैंगिक संबंध ठेवले; या सरकारी पक्षाच्या प्रकरणावर विश्वास ठेवता येत नाही; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. सामान्य परिस्थितीत पीडिता अपीलकर्त्याच्या घरी गेली नसती; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. लैंगिक अत्याचाराच्या घटनेबाबत इतर कोणत्याही साक्षीदाराने पीडितेच्या पुराव्याला दुजोरा दिलेला नाही; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. याचिकाकर्त्याने तिच्याशी बळजबरीने लैंगिक संबंध ठेवले आणि ती जोरजोरात ओरडली, परंतु टीव्हीचा वाढलेला आवाज आणि कुलरच्या आवाजामुळे तिचा आरडाओरडा ऐकू आला नाही, या पीडितेच्या विधानावर विश्वास बसत नाही; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. असे निदर्शनास आणून दिले आहे की प्रकरणानुसार पीडितेचा पीडब्ल्यू 8 हितेश याचिकाकर्त्याच्या घराबाहेर उभा होता आणि त्यामुळे त्याला पीडितेचा आरडाओरडा सहज ऐकू आला असता. पंचनाम्यात याचिकाकर्त्याच्या घरातील दूरचित्रवाणी संदर्भात कोणतेही विधान नाही; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. त्यामुळे याचिकाकर्त्याला खोट्या पद्धतीने अडकवण्यात आल्याचा बचाव संभाव्य आहे; असा युक्तिवाद अभ्यासू वकिलांनी केला. फिर्यादी पक्षाने पीडितेचे वय सिद्ध केलेले नाही; असेही नमूद करण्यात आले आहे.

19. सबळ व ठोस, तोंडी व कागदोपत्री पुरावे जोडून फिर्यादी पक्षाने गुन्हाच्या तारखेस पीडितेचे वय 18 वर्षांपेक्षा कमी असल्याचे सिद्ध केले आहे; असा युक्तिवाद

अतिरिक्त सरकारी वकिलांनी केला. विद्वान एपीपीने सादर केले की अपीलकर्त्याचा बचाव अजिबात संभाव्य नाही. अपीलकर्त्याने अनेक बाजू घेतल्या आहेत; याकडे लक्ष वेधण्यात आले आहे. पीडितेने आपल्या पुराव्यात घटनेचा प्रत्यक्ष वृत्तांत सांगितला आहे, असे एपीपीने सांगितले. सामान्य स्वरूपात पीडितेने अपीलकर्त्याविरुद्ध खोटा अहवाल दाखल केला नसता. गुन्हाच्या तारखेस पीडितेचे वय 17 वर्षांपेक्षा जास्त होते आणि त्यामुळे अशी घटना घडली नसती; तर तिने असे प्रकरण सार्वजनिक करून कलंकित परिणामांना आमंत्रण देण्याची जोखीम पत्करली नसती. अनेकदा मुलीचे भवितव्य तसेच कुटुंबाचा आणि मुलीचा अभिमान आणि प्रतिष्ठा वाचविण्यासाठी अशा प्रकारच्या गुन्हाची नोंद होत नाही; असे विद्वान एपीपी ने म्हटले आहे. जर असा गुन्हा लोकांसमोर आणला तर तो मुलीच्या भवितव्यासाठी सर्वार्थाने घातक ठरू शकतो. बदला घेण्यासाठी पीडितेने ही कार्यपद्धती शोधून काढली; या अपीलकर्त्याच्या बचावावर विश्वास ठेवता येणार नाही; असे म्हटले जाते. विद्वान एपीपीने सादर केले की पीडितेच्या पुराव्याला वैद्यकीय अधिकारी (पीडब्ल्यू 5) च्या पुराव्यांद्वारे पुष्टी मिळाली आहे. पीडितेने संभोग केला हे सिद्ध करण्यासाठी वैद्यकीय अधिकाऱ्याचे पुरावे पुरेसे आहेत. खासगी भागाला झालेल्या जखमांव्यतिरिक्त पीडितेच्या शरीराच्या इतर भागांवर काही जखमा वैद्यकीय अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आल्या. पीडितेने अपीलकर्त्याचा प्रतिकार करण्याचा सर्वतोपरी प्रयत्न केला; हे यावरून दिसून येते. विद्वान अतिरिक्त सत्र

न्यायाधीशांनी सर्व बाबींचा सविस्तर विचार केला आहे; असे एपीपीने सादर केले. विद्वान अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी दिलेला सुयोग्य निर्णय आणि आदेश विद्वान एपीपी सादर करताना हस्तक्षेपाची हमी देत नाही.

20. प्रतिवादी क्रमांक 2 ची बाजू मांडण्यासाठी नेमणूक केलेल्या विद्वान वकिलाने विद्वान एपीपीने मांडलेले युक्तिवाद स्वीकारले आहेत.

21. अपीलकर्तासाठीचे विद्वान वकील आणि विद्वान एपीपी यांनी रेकॉर्डवरील तोंडी आणि कागदोपत्री पुराव्याकडे मला घेऊन गेले. पीडब्ल्यू 1 आणि पीडब्ल्यू 2 हे पीडितेचे पालक आहेत (पीडब्ल्यू 4). पालकांनी (पीडब्ल्यू 1 आणि 2) पीडितेची जन्मतारीख 03.06.1999 असल्याचे नमूद केले आहे. पीडितेने आपली जन्मतारीख 03.06.1999 असल्याचेही नमूद केले आहे. पीडितेचा जन्म दाखला प्रदर्शन-34 येथे आहे. नगर परिषद, नरखेड यांनी दिनांक 20.03.2006 रोजी जारी केला होता. हा सार्वजनिक दस्तऐवज आहे. 17.06.1999 रोजी नगरपरिषद, नरखेड येथे पीडितेच्या जन्माची नोंद झाली. तपासादरम्यान तपास अधिकाऱ्याने (पीडब्ल्यू 10) पीडितेच्या जन्मतारखे संदर्भातील कागदोपत्री पुरावे गोळा केल्याचे समोर आले आहे. पीडिता आणि तिच्या पालकांच्या उलटतपासणीत अपीलकर्त्याने पीडितेच्या जन्मतारखेसंदर्भात तोंडी आणि कागदोपत्री पुराव्यांना आव्हान दिलेले नाही. हा गुन्हा 20.05.2016 रोजी घडला होता. त्यामुळे पॉक्सो कायद्याच्या कलम 2(1)(ड) नुसार घटनेच्या दिवशी पीडितेचे वय 18

वर्षापेक्षा कमी होते आणि त्यामुळे ती 'मूल' होती; असा निष्कर्ष काढण्यासाठी रेकॉर्डवरील पुरावे पुरेसे आहेत.

22. पीडितेच्या पुराव्याची कदर करण्यापूर्वी तिचे पालक आणि इतर स्वतंत्र साक्षीदार ही घटना 20.05.2016 रोजी 18.30 वाजता घडली; हे नमूद करणे आवश्यक आहे.

पीडित मुलीने घरी आल्यानंतर घडलेला प्रकार आपल्या आई-वडिलांना सांगितला.

आई-वडिलांनी पीडित मुलीला नरखेड पोलीस ठाण्यात नेले. त्याच दिवशी 20.05

वाजता हा अहवाल दाखल करण्यात आला. अहवाल दाखल करण्यास उशीर झाला

नाही. माझ्या मते सरकारी पक्षाच्या खटल्याच्या बाजूने आणि पीडिता आणि तिच्या

पालकांच्या वर्तनाशी सुसंगत अशी ही सर्वात महत्वाची परिस्थिती आहे. एफआयआर

दाखल झाल्यानंतर पीडितेला तपासणीसाठी नरखेड येथील शासकीय रुग्णालयात

पाठविण्यात आल्याचे समोर आले आहे. मात्र नरखेड येथे वैद्यकीय अधिकारी उपलब्ध

नसल्याने पीडितेला तपासणीसाठी नागपूर येथील मेयो रुग्णालयात पाठविण्यात आले.

21.05.2016 रोजी दुपारी 1.20 वाजता नागपूरच्या मेयो हॉस्पिटलमध्ये पीडितेची

तपासणी करण्यात आली आणि त्यामुळे या दरम्यान तिने इतर कोणत्याही व्यक्तीसोबत

लैंगिक संबंध ठेवले असावेत; असा निष्कर्ष काढणे पुरेसे ठरेल; असा युक्तिवाद

याचिकाकर्त्याच्या वकिलांनी केला. माझ्या मते हे निवेदन स्वीकारता येणार नाही.

नरखेड रुग्णालयातून पीडित मुलगी आपल्या घरी आली होती आणि सकाळी ती नागपूर

येथील मेयो रुग्णालयात गेली होती. प्रदर्शन-61 हे ग्रामीण रुग्णालय, नरखेडच्या वैद्यकीय अधिकाऱ्यांकडे पीडितेच्या तपासणीसाठी मागणी आहे. नरखेड रुग्णालयातील वैद्यकीय अधिकाऱ्यांचा अहवाल पाहिल्यास तिला 21.05.2016 रोजी रात्री 1.00 वाजता संबंधित रुग्णालयात आणण्यात आले होते. त्यानंतर तिला मेयो रुग्णालयात दाखल करण्यात आले. मेयो रुग्णालयातील वैद्यकीय अधिकाऱ्यांकडे तपास अधिकाऱ्याकडून स्वतंत्र मागणी नाही.

23. पीडितेच्या पुराव्याचा विचार करणे आवश्यक आहे (पीडब्ल्यू 4). पीडितेचे पुरावे उत्कृष्ट दर्जाचे असल्याचा निष्कर्ष विद्वान न्यायाधीशांनी नोंदवला आहे. मी तिचे पुरावे बारकाईने पाहिले आहेत. पीडितेच्या (पीडब्ल्यू 4) पुराव्याचे अवलोकन केल्यावर असे दिसून आले की काही पैलूंवर तिच्या पुराव्यात त्रुटी आणि सुधारणा आहेत. त्याचप्रमाणे एक-दोन मुद्द्यांवर तिने काही तथ्यांचा क्रम चुकवला आहे. अपीलकर्त्याने पीडितेच्या संमतीविरुद्ध तिच्याशी लैंगिक संबंध ठेवल्याचे पुराव्यांमध्ये समोर आले आहे. पीडिता आणि इतर साक्षीदारांनी सांगितले आहे की ती या घटनेमुळे भयानक भयभीत झाली होती. अशा घटनेनंतर पीडित मुलगी प्रचंड घाबरली होती; हे विधान न स्वीकारण्याचे काही कारण आहे; असे मला वाटत नाही. पीडब्ल्यू 4 ने दिलेल्या माहितीनुसार मयूर राऊत (पीडब्ल्यू 6) दुपारी 2.30 वाजता तिच्या घरी आला होता. तिने सांगितले आहे की, निहाल गोहाळे दुपारी साडेचार वाजता तिच्या घरी आला होता. ही दोन मुले आहेत;

ज्यांनी याचिकाकर्त्याचा संदेश पीडितेपर्यंत पोहोचवला होता. त्यांनी पीडितेला सांगितले की, याचिकाकर्त्याला अभ्यासाशी संबंधित काही तरी सांगायचे आहे आणि त्यासाठी तिला त्याच्या घरी बोलावले गेले. तिने पुढे म्हटले आहे की, तिला सौख्याचा फोन आला होता आणि त्याने तोच संदेश तिला दिला होता. सायंकाळी 5.30 वाजता राहुल वस्तीगृहात जाऊन हितेश (पीडब्ल्यू 8) यांची भेट घेतल्याचे तिने सांगितले आहे. तिने त्याला आपल्यासोबत अपीलकर्त्याच्या घरी जाण्याची विनंती केली. त्यांनी याचिकाकर्त्याच्या घरी जाऊन घंटा दाबल्याचे तिने म्हटले आहे. अपीलकर्ता घराबाहेर आला. तिने म्हटले आहे की, त्यावेळी अपीलकर्त्याने तिला सांगितले की त्याला तिच्या अभ्यासासंदर्भात तिच्याशी दोन मिनिटे बोलायचे आहे. पीडितेने याचिकाकर्त्याला घराबाहेर तिच्याशी बोलण्यास सांगितले. मात्र अपीलकर्त्याने तिच्याशी एकांतात बोलायचे असल्याचे सांगितले. त्यावेळी याचिकाकर्त्याने तिला आत घरात ओढले. त्याने हितेशला घरात येऊ दिले नाही. पीडितेने म्हटले आहे की, अपीलकर्त्याने टीव्हीचे व्हॉल्यूम वाढवले आणि तिला बेडरूममध्ये ओढले. त्याने बेडरूममधील कुलर सुरू केले आणि बेडरूमचा दरवाजा बंद केला. तिने पुढे म्हटले आहे की, याचिकाकर्त्याने तिला भिंतीवर ढकलले आणि तिला किस करण्याचा प्रयत्न केला. तिने याचिकाकर्त्याला धक्काबुक्की करून प्रतिकार केला. तिने म्हटले आहे की, अपीलकर्ता थोडा मागे सरकला आणि पुन्हा पुढे आला. तिने बेड रूममधून बाहेर येण्याचा प्रयत्न केला; पण दरवाजा बंद

होता. त्यावेळी याचिकाकर्त्याने तिला भिंतीवर ढकलून तिचे कपडे काढून टाकले; असे तिने स्पष्टपणे नमूद केले आहे. तिने म्हटले आहे की, अपीलकर्ता आपले कपडे काढत असताना तिने पळून जाण्याचा विचार केला, परंतु अपीलकर्त्याने आपले कपडे काढल्यामुळे ती खोलीतून बाहेर येऊ शकली नाही. त्यानंतर अपीलकर्त्याने तिला पलंगावर ओढले आणि तिच्यावर बलात्कार केला; असे तिने म्हटले आहे. ती मदतीसाठी आरडाओरडा करत होती; पण टीव्हीचा वाढलेला आवाज आणि कुलरच्या आवाजामुळे बाहेर तिचा आवाज ऐकू येत नव्हता. पीडितेने संपूर्ण घटनेचे वर्णन केले आहे. थोडक्यात याचिकाकर्त्याने तिच्यावर लैंगिक अत्याचार केल्याचे तिने म्हटले आहे. ही घटना कोणाला सांगितल्यास जीवे मारण्याची धमकी अर्जदाराने दिल्याचे तिने म्हटले आहे. पीडितेचे नंतरचे वर्तनही समर्पक आहे. यानंतर तिने आपले कपडे घातले, दरवाजा उघडला आणि रडत रडत घराबाहेर आले; असे तिने सांगितले आहे. तिने हा प्रकार रस्त्यावर काही अंतरावर उभ्या असलेल्या हितेश (पीडब्ल्यू 8) याला सांगितला. हितेशने तिला तिच्या घरी सोडल्याचे तिने म्हटले आहे. घरी पोहोचल्यानंतर तिने घडलेला प्रकार आईला सांगितल्याचे तिने सांगितले आहे. त्यानंतर हा अहवाल दाखल करण्यात आला.

24. पीडितेची उलटतपासणी करण्यात आली. तिने अपीलकर्त्याच्या बचावाशी सुसंगत असलेल्या सर्व सूचना फेटाळून लावल्या आहेत. तिच्या उलटतपासणीत मिळालेल्या पुराव्यांच्या आधारे असे सादर केले जाते की अपीलकर्त्याने तिच्यावर लैंगिक

अत्याचाराची घटना घडल्यासंदर्भात तिचे पुरावे अविश्वसनीय आहेत आणि तसे स्वीकारले जाऊ शकत नाहीत. पीडितेने सांगितले की, घटनेच्या दिवशी ट्युशन क्लासला साप्ताहिक सुट्टी होती. तिने म्हटले आहे की, अहवाल दाखल करताना तिने सांगितले की, अपीलकर्ता तिला फोन करण्यासाठी तिच्या घरी आला होता आणि ती त्याच्यासोबत होती. अहवालात तिला तिच्या जबाबाचा प्रश्न विचारण्यात आला होता. मात्र तिने आपल्या जबाबात नोंदवलेल्या या वस्तुस्थितीचा इन्कार केला आहे. मयूर आणि निहाल यांनी अपीलकर्त्याचा संदेश आपल्यापर्यंत पोहोचवला आणि काही वेळाने तिला सौख्याचा फोन आला की अपीलकर्त्याला तिच्याशी बोलायचे आहे आणि म्हणून ती हितेशकडे गेली आणि त्याला अपीलकर्त्याच्या घरी घेऊन गेली; हे पीडितेने केलेले विधान चुकीचे सिद्ध झाले आहे. तिच्या पुराव्यात इतरही त्रुटी आहेत. मात्र त्या त्रुटी भौतिक नाहीत. अहवालात (प्रदर्शन-30) तिने म्हटले आहे की, जेव्हा ती अपीलकर्त्याच्या घरातून बाहेर आली; तेव्हा हितेश (पीडब्ल्यू 8) तेथे उपस्थित नव्हता. तिच्या अहवालातून तिला या विधानाचा सामना करावा लागला. आघातामुळे हा सीन चुकल्याचे तिने म्हटले आहे.

25. हितेश (पीडब्ल्यू 8) च्या पुराव्याबद्दल सांगायचे झाले तर, तो याचिकाकर्त्याच्या घराचा दरवाजा उघडल्यानंतर पीडिता रडत रडत बाहेर आली आणि त्याला घडलेला प्रकार सांगितला; असे स्पष्टपणे नमूद केले आहे. या घटनेनंतर हितेशने तिला घरी आणले

होते, असेही पीडितेच्या पालकांनी सांगितले आहे. वस्तुस्थिती व परिस्थितीत या विरोधाभासाचा विद्वान न्यायमूर्तींनी योग्य विचार केला. या विरोधाभासामुळे पीडितेच्या संपूर्ण पुराव्याला धक्का बसणार नाही, असे निरीक्षण विद्वान न्यायाधीशांनी नोंदवले आहे.

26. घटना आणि सहभागाबाबत घटनेतील अपीलकर्त्याचा संबंध लक्षात घेतला पाहिजे. पीडितेचा पुरावा (पीडब्ल्यू 4) अहवालात नमूद केलेल्या तथ्यांशी सुसंगत आहे (प्रदर्शन-30). अपीलकर्त्याचे वर्तन असामान्य होते; हे नोंदीवरून स्पष्ट होते. याचिकाकर्त्याने तिच्याशी असे वर्तन करावे; अशी पीडितेची अपेक्षा नव्हती. तिला अपीलकर्त्याने भुरळ घातली. तिने ताबडतोब तिच्या घरी जाऊन घडलेला प्रकार आईला सांगितला. पीडितेचे वर्तन सुसंगत असते. हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की, सामान्य परिस्थितीत एखाद्या विषयावर किंवा इतर प्रकरणावर निकाल लावण्याच्या हेतूने देखील पीडितेने अशा घाणेरड्या घटनेत स्वतःला गुंतवून ठेवण्याचा धोका पत्करला नसता. अशा गुन्ह्याची नोंद केल्यास पीडितेला तसेच कुटुंबाला कलंकित परिणाम भोगावे लागतात. पीडितेचा आणि कुटुंबाचा अभिमान, प्रतिष्ठा पणाला लावली जाते. अशी घटना लोकांसमोर आणल्यास पीडितेच्या आणि तिच्या कुटुंबाच्या प्रतिष्ठेला कधीही भरून न निघणारी हानी पोहोचू शकते.

27. या टप्प्यावर गुन्ह्याचे स्वरूप आणि बलात्काराच्या गुन्ह्याविषयी समाजाची धारणा यांचा विचार करणे योग्य ठरेल.

भारवाडा भोगिनभाई हिरजीभाई विरुद्ध गुजरात राज्य, (1983) 3 एससीसी 217 मध्ये नोंदवलेल्या खटल्यात माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने भारतीय मांडणीच्या संदर्भात या मुद्द्याचा विचार केला आहे. प्रस्तुत निर्णयाचा परिच्छेद 10 खाली काढला आहे :

‘10. एकंदरीत हे घटक भारताशी आणि भारतीय परिस्थितीशी संबंधित नाहीत. फार मोठे विधान करण्याची किंवा खटल्याचा अतिरेक करण्याची भीती न बाळगता, असे म्हणता येईल की क्वचितच भारतातील एखादी मुलगी किंवा स्त्री अशा कोणत्याही घटकामुळे लैंगिक अत्याचाराचे खोटे आरोप करेल; जसे नुकतेच नमूद केले गेले आहे. शहरी तसेच ग्रामीण समाजाच्या संदर्भात हे विधान सर्वसाधारणपणे खरे आहे. परिष्कृत, इतके परिष्कृत नसलेल्या आणि अपरिष्कृत समाजाच्या संदर्भातही हे एकंदरीत खरे आहे. क्वचितच एक-दोन अपवाद सापडतात आणि तेही बहुधा शहरी उच्चभ्रूवर्गातून. कारण:

- (1) परंपरेने बांधलेल्या 'नॉन परमिसीव्ह सोसायटी ऑफ इंडिया' मधील एखादी मुलगी किंवा स्त्री आपल्या पवित्रतेचे प्रतिबिंब उमटवणारी कोणतीही घटना कधी घडली आहे; हे मान्य करण्यासही कमालीचे टाळाटाळ करेल.

- (2) समाजाकडून बहिष्कृत केले जाण्याचा किंवा स्वतःचे कुटुंबीय, नातेवाईक, मित्र-मैत्रिणी आणि शेजाऱ्यांसह सोसायटीकडून तिला तुच्छतेने पाहिले जाण्याच्या धोक्याची तिला जाणीव असेल.
- (3) तिला साऱ्या जगासमोर धाडस करावे लागेल.
- (4) स्वतःच्या नवऱ्याचे आणि जवळच्या नातेवाईकांचे प्रेम आणि आदर गमावण्याचा आणि सासरचे घर आणि सुख उद्धुस्त होण्याचा धोका तिला भेडसावणार होता.
- (5) जर ती अविवाहित असेल तर एखाद्या सन्माननीय किंवा स्वीकारार्ह कुटुंबाकडून योग्य जोडीदाराशी युती करणे अवघड होईल; अशी तिला भीती वाटेल.
- (6) याचा परिणाम जवळजवळ अपरिहार्यपणे आणि जवळजवळ नेहमीच स्वतःला मानसिक छळ आणि त्रास होईल.
- (7) इतरांकडून टोमणे मारण्याची भीती तिला नेहमीच सतावत असते.
- (8) परंपरेने बांधलेल्या समाजात; जिथे एकूणच लैंगिक संबंध निषिद्ध आहेत अशा समाजात संगोपनामुळे इतरांना लाज वाटण्याच्या

भावनेने इतरांना या घटनेचा संबंध जोडण्यात तिला अत्यंत लाज वाटेल.

(9) कौटुंबिक नाव आणि कौटुंबिक सन्मान वादाच्या भोवऱ्यात येऊ नये म्हणून या घटनेला प्रसिद्धी देणे टाळण्याकडे स्वाभाविक कल असेल.

(10) कौटुंबिक नावावर आणि कौटुंबिक प्रतिष्ठेवर सामाजिक कलंक लागण्याच्या भीतीने अविवाहित मुलीचे आई-वडील तसेच विवाहित महिलेचा पती आणि पतीच्या कुटुंबातील सदस्यही अनेकदा प्रसिद्धी टाळू इच्छितात.

(11) पीडिता स्वतः निर्दोष असली तरी या घटनेला स्वतः व्यभिचारी किंवा कोणत्या ना कोणत्या प्रकारे जबाबदार मानली जाण्याची भीती.

(12) तपास यंत्रणेच्या चौकशीला सामोरे जाण्यास टाळाटाळ करणे, न्यायालयाला सामोरे जाणे, गुन्हेगाराच्या वकिलांकडून उलटतपासणीला सामोरे जाण्याची अनिच्छा आणि अविश्वास होण्याचा धोका; यामुळे अडथळा निर्माण होतो.'

28. वरील बाबी लक्षात घेता पीडित आणि त्यांचे नातेवाईक गुन्हेगारांना शिक्षा देण्यास फारसे उत्सुक नाहीत; हे नमूद करणे आवश्यक आहे. आणि जेव्हा या बाबींचा सामना करून गुन्हा उघडकीस आणला जातो; तेव्हा आरोप खोटे नसून खरे असल्याची खात्री दिली जाते. माझ्या मते पीडित आणि इतर साक्षीदारांच्या पुराव्यांची दखल घेताना या बाबी लक्षात घेणे आवश्यक आहे.

29. पीडितेचे पुरावे पाहिल्यावर तिचे पुरावे नाकारण्याचे आणि अविश्वास ठेवण्याचे कोणतेही कारण नाही; याचे मला समाधान वाटते. खोट्या अर्थाच्या अपीलकर्त्याचा बचाव संभाव्य नाही आणि म्हणून तो स्वीकारला जाऊ शकत नाही. पीडितेचा पुरावा सबळ, ठोस आणि विश्वासाहर् आहे. तिची विश्वासाहर्ता अजिबात डळमळीत झालेली नाही. हे लक्षात घेतले पाहिजे की पीडितेची तुलना साथीदाराशी केली जाऊ शकत नाही. बलात्काराच्या गुन्ह्यातील फिर्यादी किंवा पीडितेच्या एकमेव साक्षीवर ही शिक्षा होऊ शकते. एखाद्या साथीदाराच्या बाबतीत आवश्यक असलेल्या भौतिक तपशीलांमध्ये पुष्टी आवश्यक नाही. तथापि पुराव्यांची बारकाईने छाननी केल्यावर आणि दखल घेतल्यावर पीडित / फिर्यादीच्या पुराव्यामुळे तिच्या विश्वासाहर्तेवर शंका घेण्यास वाव उरत नाही याबद्दल न्यायालयाला समाधान वाटले पाहिजे. या प्रकरणात पीडितेचा पुरावा उत्तम दर्जाचा आहे; असे माझे मत आहे. मला तिच्या पुराव्यावर शंका घेण्याचे कोणतेही कारण दिसत नाही.

30. सर्वात महत्वाचा पुरावा ज्यावर विश्वास ठेवला आहे; तो पुरावा वैद्यकीय अधिकारी (पीडब्ल्यू 5) चा आहे. पीडब्ल्यू 5 डॉ. नीता सिंह यांनी पीडितेची तपासणी केली. तपासणीच्या वेळी झालेल्या मारहाणीचा इतिहास पीडितेने सांगितला. मारहाणीचा इतिहास वैद्यकीय प्रमाणपत्रात (प्रदर्शन-37) नोंदविण्यात आला आहे. अहवालात नमूद केलेली वस्तुस्थिती म्हणजे घटनेशी हे सुसंगत आहे. पीडब्ल्यू 5 ने पीडितेची तपासणी केली असता असे दिसून आले की पीडितेवर एखाद्या वस्तूने वार करण्यात आला होता, जो थरथरणे, खेचणे, डोके ठोकणे हिंसक होता. तिच्या स्थानिक तपासणीत, पीडब्ल्यू 5 मध्ये मूत्रमार्गाचे मांस आणि वेस्टिब्युल सामान्य, लॅबिया मेजरा नॉर्मल, लॅबिया मायनोरा नॉर्मल, फोरचेट आणि इंट्रोइट्स अश्रू आढळले

0.5 बाय 0.2 सेंमी आकाराचे फोरचेट, 9, 3 व 7 वाजता आकाराचे हायमन फ्रेश टेट 0.3 x 0.1 सेंमी, 0.2 x 0.1 सेंमी व 0.1 x 0.1 सेंमी. पीडब्ल्यू 5 मध्ये 0.3 बाय 0.1 सेमी स्नायू खोल आकाराच्या त्वचेवर 7 वाजताच्या स्थितीत जखम आढळली. गुदद्वारावर रक्तस्त्राव, अश्रू आणि कोमलता होती. तिने पीडितेचे नमुने गोळा केले होते. पीडब्ल्यू 5 ने निरीक्षणांच्या आधारे असे मत व्यक्त केले की पीडितेशी जबरदस्तीने लैंगिक संबंध ठेवले गेले. पीडब्ल्यू 5 च्या उलटतपासणीचे अवलोकन केल्यास असे दिसून येईल की पीडितेच्या शरीरावर आणि पीडितेच्या प्रायव्हेट पार्टवर वरील जखमांच्या उपस्थिती संदर्भात तिची साक्ष नष्ट करण्यासाठी तिच्या उलटतपासणीत

कोणतेही महत्वाचे साहित्य आढळले नाही . वैद्यकीय अधिकारी (पीडब्ल्यू 5) यांचे पुरावे म्हणून या भौतिक पैलूवर पीडितेच्या (पीडब्ल्यू 4) साक्षीला पुष्टी देते. वैद्यकीय अधिकाऱ्याचे पुरावे नाकारण्याचे आणि त्यावर विश्वास न ठेवण्याचे कोणतेही कारण मला दिसत नाही.

31. पीडब्ल्यू 1 आणि पीडब्ल्यू 2 हे पीडितेचे पालक आहेत. या टप्प्यावर त्यांच्या संपूर्ण परीक्षा-इन-चीफचे पुनरुत्पादन करणे आवश्यक नाही. पीडितेशी सुसंगत अशा घटनेचा लेखाजोखा त्यांनी सांगितला आहे; हे सांगणे पुरेसे ठरेल. पीडितेने त्यांना घडलेला प्रकार सांगितला होता. त्यांची शोध उलट तपासणी करण्यात आली. पीडितेच्या आईने (पीडब्ल्यू 1) म्हटले आहे की, पीडितेच्या शरीरावर तिला कोणतीही जखम दिसली नाही. वैद्यकीय अधिकाऱ्याच्या (पीडब्ल्यू 5) लक्षात आलेल्या जखमा दिसत नव्हत्या. अपीलकर्त्याने आपल्या बचावाशी सुसंगत असलेल्या सूचना त्यांनी फेटाळून लावल्या आहेत. पीडब्ल्यू 1 ने स्पष्टपणे म्हटले आहे की, पीडितेला हितेश (पीडब्ल्यू 8) याने घरी आणले होते. हितेशनेही पीडितेच्या म्हणण्याला दुजोरा दिला आहे. आईच्या पुराव्यांबाबत सांगायचे झाले तर घटनेची माहिती मिळताच त्यांनी तत्काळ पोलिस ठाण्यात जाऊन घटनेची माहिती दिली. हे वर्तन सुसंगत आहे. पीडब्ल्यू 8 हितेशने आपल्या पुराव्यात साक्ष दिली आहे की, घटनेच्या दिवशी दुपारी 4.00 ते 4.30 च्या सुमारास पीडित मुलगी राहुल वस्तीगृहात आली होती आणि तिला सांगितले की

अपीलकर्त्याने तिला स्टडी नोट्ससाठी बोलावले होते. पीडितेच्या विनंतीवरून तो तिच्यासोबत गेला होता; असे त्याने म्हटले आहे. त्याच्या पुराव्याचा पुढचा भाग पीडितेच्या आवृत्तीशी सुसंगत आहे. त्याने म्हटले आहे की, अपीलकर्त्याने त्याला घराबाहेर थांबण्यास सांगितले; कारण त्याला पीडितेशी घरात एकटेच बोलायचे होते. अर्धा तास वाट पाहिल्यानंतर त्याने दरवाजा ठोठावला आणि काही वेळाने पीडित मुलगी घराबाहेर आली. ती रडत होती. चौकशी केली असता पीडितेने घडलेला प्रकार सांगितला; असे त्याने म्हटले आहे. हितेश (पीडब्ल्यू 8) यांच्या पुराव्यांचा अभ्यास केल्यास त्याच्या पुराव्यात मोठी विसंगती नसल्याचे दिसून येईल. त्रुटी किरकोळ आहेत.

32. फिर्यादी पक्षाने पीडब्ल्यू 6 मयूर राऊत यांची चौकशी केली. अपीलकर्त्याचा संदेश पीडितेपर्यंत पोहोचविण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली. त्याचे पुरावे पीडितेशी सुसंगत आहेत. त्यांनी म्हटले आहे की, दुपारी 4.00 च्या सुमारास अपीलकर्त्याने त्याला सांगितले की त्याला पीडितेशी तिच्या अभ्यासाबद्दल बोलायचे आहे आणि त्याने आणि निहालने पीडितेपर्यंत आपला संदेश पोहोचवावा. त्यानुसार त्यांनी पीडितेकडे जाऊन हा संदेश तिच्यापर्यंत पोहोचवल्याचे त्याने सांगितले आहे. त्याची उलटतपासणी पाहिली तर त्याच्या पुराव्यांची बेरीज आणि आशय कमी झालेला नाही; हे लक्षात येईल. त्याचे पुरावे नाकारण्याचे आणि अविश्वास ठेवण्याचे कोणतेही कारण मला दिसत नाही.

33. हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की पीडब्ल्यू 6 मयूर आणि पीडब्ल्यू 8 हितेश अपीलकर्त्याविरुद्ध साक्ष देण्यासाठी कोणतेही वैर किंवा इतर कोणतेही कारण नाही. त्यांनी 20.05.2016 रोजी घडलेला घटनाक्रम सांगितला. स्वतंत्र साक्षीदारांचे पुरावे (पीडब्ल्यू 6 आणि पीडब्ल्यू 8) आत्मविश्वास वाढवतात.

34. पंचनामा (प्रदर्शन-23) काढताना घरात टीव्हीची उपस्थिती लक्षात आली नाही. विद्वान एपीपीने मला घटनास्थळाच्या पंचनाम्यातील मजकूर (प्रदर्शन-23) पाहिला आणि घरात टीव्ही खूप असल्याचे पंचनाम्यात नोंदवले असल्याचे निदर्शनास आणून दिले. पंचनामा पाहिल्यास घरात टीव्ही असल्याचे दिसून येईल. स्केच मॅप काढताना टीव्ही दाखवण्यात आला नसल्याचे दिसून येत आहे. कुलर दाखविण्यात आले. मात्र पंचनाम्याचा संपूर्ण अभ्यास केल्यास अपीलकर्त्याच्या घरी टीव्ही असल्याचे दिसून येईल. पंचनाम्यात ही वस्तुस्थिती नोंदविण्यात आली आहे. माझ्या मते रेकॉर्डवरील पुरावे आरोपीचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे आहेत. या प्रकरणात पॉक्सो कायद्याच्या कलम 29 अन्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला होता. फिर्यादी पक्षाने मूलभूत तथ्ये सिद्ध केली जसे की अपीलकर्त्यावरील आरोप. या गृहीतकाचे खंडन करण्यासाठी अपीलकर्त्याने कोणताही पुरावा जोडलेला नाही. त्याचप्रमाणे रेकॉर्डवरील साहित्य आणि पुराव्यांच्या आधारे त्यांनी आपला बचाव चांगला केलेला नाही.

35. पुढचा महत्त्वाचा मुद्दा अपीलकर्त्याच्या विरोधात केलेल्या गुन्हाच्या संदर्भात आहे. विद्वान न्यायाधीशांनी आयपीसीच्या कलम 376(2) अंतर्गत अपीलकर्त्याला दोषी ठरवून शिक्षा सुनावली आहे. आयपीसीच्या कलम 376(2) अन्वये सिद्ध गुन्हासाठी 10 (दहा) वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा सुनावली जाते. रेकॉर्ड आणि कार्यवाही पाहिल्यावर मी समाधानी आहे की केलेला गुन्हा आयपीसीच्या कलम 376(2) अंतर्गत नव्हे तर कलम 376(1) अंतर्गत दंडनीय आहे. त्याचप्रमाणे पॉक्सो कायद्याच्या कलम 4 अन्वये दंडनीय गुन्हा सिद्ध करण्यासाठी पुरावे पुरेसे आहेत. विद्वान वकिलांनी युक्तिवाद केला की, दोन्ही आरोपांमध्ये किमान शिक्षा 7 (सात) वर्षांची आहे. याचिकाकर्त्याचे वय व इतर संबंधित परिस्थिती लक्षात घेता 10 (दहा) वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा अधिक आहे; असा युक्तिवाद विद्वान वकिलांनी केला. ती 7 (सात) वर्षांपर्यंत कमी केली जाऊ शकते; असे सादर केले जाते. सात वर्षांच्या तुरुंगवासामुळे न्यायाचे उद्दिष्ट पूर्ण होईल; असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे.

36. मी सादरीकरणाचा विचारपूर्वक विचार केला आहे. सर्व वस्तुस्थिती व परिस्थिती लक्षात घेता माझ्या मते अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने शिक्षेच्या मुद्द्यावर मांडलेल्या युक्तिवादात तथ्य आहे. भारतीय दंड संहितेच्या कलम 376(2) अन्वये दोषी ठरल्याने न्यायाधीशांनी अपीलकर्त्याला 10 वर्षांच्या कारावासाची शिक्षा सुनावली आहे. माझ्या

मते केलेला गुन्हा कलम 376(2) अंतर्गत नव्हता; तर तो आयपीसीच्या कलम 376(1) अंतर्गत होता.

भादंविकलम 376 च्या उपकलम (1) मध्ये सुधारणा करण्यापूर्वी किमान 7 (सात) वर्षांच्या तुरुंगवासाची तरतूद होती. या प्रकरणात शिक्षेच्या मर्यादेपर्यंत सादरीकरण मान्यतेस पात्र आहे. 7 (सात) वर्षांच्या तुरुंगवासाच्या शिक्षेमुळे न्यायाची परिणती होईल. वरील बाबी लक्षात घेता अपील फेटाळण्यात यावे. तथापि वरीलप्रमाणे संबंधित निर्णय आणि आदेशात बदल करणे आवश्यक आहे.

37. त्यानुसार फौजदारी अपील फेटाळले जाते.

(i) तथापि शिक्षेचा निर्णय आणि आदेश आणि विशेष (पॉक्सो) प्रकरण क्रमांक 51/2017 मध्ये अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश, नागपूर यांनी 14.06.2023 रोजी अपीलकर्त्याविरुद्ध दिलेल्या शिक्षेत बदल करण्यात आला आहे.

(ii) अर्जदार - अमन पुत्र रत्नाकर तागडे याला भारतीय दंड संहितेच्या कलम 376(2) ऐवजी कलम 376(1) अन्वये दंडनीय गुन्ह्यात दोषी ठरवण्यात आले आहे. त्याला 10 (दहा) वर्षांच्या ऐवजी 7 (सात) वर्षे कारावासाची शिक्षा सुनावली आहे.

(iii) हा बदल वगळता संबंधित निर्णय व आदेशाचा उर्वरित भाग कायम ठेवण्यात आला आहे.

38. फाल्गुनी बदानी, विद्वान वकील यांची नियुक्ती, प्रतिवादी क्रमांक 2/पीडितेला तिची फी मिळण्याचा अधिकार आहे. उच्च न्यायालय विधी सेवा उपसमिती, नागपूर यांना नियमानुसार विद्वान नियुक्त वकिलाचे शुल्क भरण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.
39. वरील अटींमध्ये अपील निकाली काढण्यात येते.

(जी. ए. सानप, जे.)

* * * * *

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X